

POLIFUNCȚII ALE FILMULUI DOCUMENTAR DESPRE ARTĂ
POLYFUNCTIONALITIES OF THE DOCUMENTARY FILM ABOUT ART

VLAD EFTIMIE²⁸,

doctorand,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău,
profesor asociat, Universitatea *Hyperion*, București

<https://orcid.org/0009-0000-5338-6179>

CZU 791.229.2:7

DOI <https://doi.org/10.55383/ca2025.09>

Lucrarea prezintă șase dintre funcțiile importante ale filmului documentar despre artă. Funcția estetică se remarcă prin folosirea și utilizarea limbajului cinematografic, transformând astfel filmul documentar într-o creație vizuală ce captează atenția publicului spectator. Funcția artistică reinterpretează lucrările de artă prezentate într-un mod creativ. Educarea spectatorilor și ilustrarea de informații într-un context istoric, tehnic și cultural al operelor de artă denotă funcția cognitivă, căreia i se adaugă funcția formativă a acestuia. Prezentarea într-un mod artistic și estetic a operelor de artă, ca și film, face ca filmul documentar despre artă să aibă o importantă funcție de propagare și valorificare a artei. Era digitală potențează funcția de conservare și teaurizare a filmelor și, implicit, a filmelor documentare despre artă. Filmul documentar despre artă devine un instrument polifuncțional, indispensabil pentru educația, valorificarea și păstrarea artei în contextul cultural contemporan.

Cuvinte-cheie: *documentar, funcții – estetică, artistică, cognitivă, formativă, valorificare, conservare*

The paper presents six important functions of the documentary film about art. The aesthetic function is highlighted through the use and application of cinematic language, thus transforming the

---

E-mail: ²⁸vlad@mavestudio.ro

documentary film into a visual creation that captures the audience's attention. The artistic function reinterprets the artworks presented in a creative manner. Educating viewers and illustrating information within the historical, technical, and cultural context of artworks denotes the cognitive function, which is complemented by its formative function. The artistic and aesthetic presentation of artworks as a film gives the documentary about art an important role in promoting and valuing art. The digital age enhances the preservation and treasure-keeping function of films, including documentaries about art. The documentary film about art becomes a multifunctional tool, indispensable for the education, valorization, and preservation of art in the contemporary cultural context.

Keywords: *documentary, functions – aesthetic, artistic, cognitive, formative, enhancement, preservation*

Introducere

În peisajul cultural contemporan, filmul documentar despre artă s-a impus ca un mediu esențial pentru explorarea, conservarea și propagarea operelor de artă. Prin îmbinarea dintre imagine, sunet, narațiune și tehnici cinematografice, documentarul oferă o modalitate unică de a aduce arta mai aproape de publicul larg, dincolo de granițele muzeelor și galeriilor. Această formă de expresie artistică a evoluat de-a lungul timpului, devenind nu doar o sursă de informare și educație, ci și un mediu artistic în sine, capabil să ofere o experiență estetică profundă și să creeze o nouă dimensiune a interpretării vizuale.

Filmul documentar despre artă a apărut din nevoia de a transmite și immortaliza operele artistice, transformându-se treptat dintr-un simplu mijloc de captare a realității într-o formă de exprimare artistică autonomă. Această formă cinematografică nu doar că înregistrează și redă imagini vizuale ale operelor de artă, ci le reinterpretează prin intermediul tehnicilor specifice limbajului filmic – unghiuri de filmare, montaj, jocul de lumini, muzică și narațiune. În acest fel, filmul documentar devine un veritabil act creativ, adăugând noi valențe estetice și semantice artei prezentate.

Într-o eră definită de vizual și tehnologie, filmul documentar despre artă joacă un rol esențial în conservarea patrimoniului artistic, dar și în educarea publicului și în formarea gustului estetic. El devine un mijloc prin care arta este protejată de trecerea timpului, fiind immortalizată și păstrată pentru generațiile viitoare. Această combinație între funcția de conservare și cea de propagare face din filmul documentar despre artă un instrument de neprețuit în contextul cultural actual.

„Evoluția filmului de artă prin multiple argumente ne demonstrează că structurile și componentele documentarului, lipsite de canoane, raționamente și expresii pur științifice, sunt deschise pentru asimilarea sistemelor de imagini artistice, a montajului asociativ, a unei viziuni poetice și a altor modalități de re-interpretare a unei realități prin care cu adevărat se poate ajunge la o operă cinematografică cu statut estetic autonom, adică la veritabilul film de artă” [1 p. 125].

Dumitru Olărescu, în cartea sa *Hermeneutica filmului despre artă*, bazându-se pe opiniile mai multor filmologi, propune o divizare a filmului despre artă în două categorii. Prima categorie sau gen se referă la filmele documentare despre artă și ceea ce a doua filme de popularizare a științei dedicate artei. Tipologizarea filmelor despre artă, cum ar fi orientarea funcțională, gradul de generalizare a narațiunii cinematografice și utilizarea mijloacelor plastice și expresive. Printre aceste criterii se regăsesc și factorii emoționali și axiologici, care influențează modul în care un film documentar despre artă este perceput.

Articolul *Polifuncționalitatea filmului documentar despre artă* se concentrează pe analizarea diverselor funcții pe care acest gen de film le joacă în viața culturală și educațională. Documentarele despre artă nu doar că prezintă opere artistice, dar și le interpretează, le valorifică și le conservă, contribuind astfel la păstrarea și propagarea culturii vizuale. În ceea ce urmează, voi explora funcțiile esențiale ale filmului documentar de artă: estetică, artistică, cognitivă, formativă, de valorificare și propagare a artelor, și funcția de conservare a imaginii.

Sinteza dintre frumusețe și creație

Funcția estetică și funcția artistică se completează în mod natural în cadrul filmului documentar despre artă. Filmul documentar nu doar că prezintă frumusețea operelor de artă, ci adaugă o dimensiune estetică suplimentară prin utilizarea limbajului cinematografic. Imaginea, sunetul și montajul contribuie la reinterpretarea operei de artă, oferind o nouă perspectivă asupra acesteia. Acest proces de reinterpretare și îmbogățire artistică face ca filmul documentar să devină el însuși o operă de artă autonomă, cu o valoare estetică distinctă. Această sinteză între funcțiile estetică și artistică amplifică impactul emoțional și estetic asupra publicului, oferind o experiență vizuală captivantă și profundă.

Poziția funcției estetice este centrală, deoarece scopul său primar este să prezinte și să reflecte frumusețea și caracteristicile unice ale operelor de artă. Conform lui Nina Behar [2 p. 71], documentarul despre artă reușește să depășească simpla reprezentare factuală a operei, îndreptându-se spre o reflecție asupra esteticii sale. În esență, acest tip de film oferă o *lectură multiplă* a operei de artă, sugerând emoția estetică și facilitând o contemplare mai profundă a detaliilor pe care spectatorul, în vizitele sale în muzee sau expoziții, nu le-ar putea percepe

Documentarul *Le Mystère Picasso* (1956), regizat de Henri-Georges Clouzot, surprinde procesul creativ al lui Pablo Picasso, arătând cum acesta își concepe lucrările pe un ecran special, prin intermediul unui joc de culori și forme care prinde viață chiar în fața ochilor spectatorului. Estetica documentarului reușește astfel să se îmbine cu arta prezentată,

oferind o experiență vizuală unică. Prin utilizarea tehnicilor de filmare, documentarul despre artă poate să scoată în evidență detalii estetice pe care privitorul poate nu le-ar sesiza în mod obișnuit. Vlad Leu, în lucrarea sa *Arta filmului documentar*, discută despre felul în care camera de filmat poate explora texturi, culori și compoziții într-un mod profund, detaliind finețea fiecărei linii dintr-o pictură sau sculptură. [3 p. 161]. Mișcări controlate ale camerei transformă filmul într-un mediu estetic în sine, prin mișcarea camerei, regizorul reușește să ofere noi perspective asupra operei, invitându-l pe privitor să vadă mai multe unghiuri și detalii decât ar fi fost posibil într-o simplă vizionare statică.

Lumina joacă un rol esențial în evidențierea valorilor estetice ale unei opere de artă, iar documentarul de artă folosește acest element în mod creativ. Laurențiu Damian, în cartea sa *Filmul documentar: despre documentar... încă ceva în plus*, subliniază importanța jocului de lumină și umbră în cadrul filmului documentar, care poate accentua formele și volumele unei sculpturi sau poate crea o atmosferă dramatică în jurul unei picturi. [4 p.135]. Lumina devine astfel un instrument prin care frumusețea vizuală a unei opere este intensificată și transpusă pe ecran.

Un alt aspect central al funcției estetice a filmului documentar de artă este armonia dintre imagine și sunet. Documentarul poate crea o atmosferă estetică și emoțională profundă prin colaborarea dintre imagine și sunet, fie că este vorba despre muzică de fundal, sunete ambientale sau narațiune. Muzica atent selectată poate intensifica experiența vizuală a operei, creând un *spațiu emoțional* în care spectatorul este invitat să mediteze asupra frumuseții lucrării.

În anumite cazuri, documentarul de artă devine el însuși o operă de artă. Prin modul în care este conceput și realizat, filmul capătă o valoare estetică proprie, independentă de opera pe care o prezintă. Alex Goldgraber, în cartea sa, vorbește despre cum unele documentare își depășesc scopul inițial de a prezenta arta și devin „poeme cinematografice” [5 p. 64], în care fiecare cadru este compus cu aceeași grijă și sensibilitate ca o pictură sau o fotografie. Funcția artistică a filmului documentar se referă la modul în care acesta devine, el însuși, o operă de artă. Documentarul nu doar prezintă o lucrare artistică, ci o interpretează dintr-o perspectivă unică, adăugând valoare prin tehnici cinematografice și prin stilul narativ al regizorului. În această funcție, filmul documentar poate fi considerat un exemplu de meta-artă – artă care interpretează o altă formă de artă.

Documentarul *The Salt of the Earth* (2014), realizat de Wim Wenders și Juliano Ribeiro Salgado, este un exemplu remarcabil al funcției artistice. Acesta prezintă viața și lucrările fotografului Sebastião Salgado, iar regia pune un accent special pe imaginile fotografice și pe povestea din spatele acestora. Filmul în sine este o operă de artă, fiecare

cadru fiind compus cu aceeași atenție la detalii precum fotografiile lui Salgado. În acest caz, funcția artistică a filmului se îmbină cu cea estetică, reușind să aducă un omagiu atât artistului cât și artei sale.

„Am ajuns la concluzia că cele două virtualități” – se referă la direcția educativă (să stimuleze percepția vizuală, să dezvolte conștiința estetică, să restabilească relația între artă și public) și direcția criticii de artă – „își găsesc deplina implicare atunci când filmul despre artă devine, la rândul său, artă” [2 p.158]. Alex Goldgraber [5 p.76], explorează modul în care documentarul poate să ofere noi înțelesuri unei opere de artă prin utilizarea perspectivei regizorale. Fie că este vorba de fragmentarea imaginii, de suprapunerea de texturi vizuale sau de inserarea de simboluri cinematografice, filmul documentar adaugă un strat suplimentar de interpretare, devenind o expresie artistică autonomă.

Educația prin artă

Relația noastră cu documentarul este însă foarte mult bazată pe așteptarea primară a unei relații mai directe cu lumea reală. Dar din nou, în funcție de subgenul specific al documentarului despre care vorbim folosim multe dintre aceleași proprietăți cognitive, emoționale și narative atunci când experimentăm și înțelegem filmul. Proprietățile cognitive, emoționale și narative traversează distincția dintre ficțiune și non-ficțiune. Ele sunt capacități umane universale deși au variații sociale și culturale în modul în care sunt utilizate și exprimate [6].

Funcțiile cognitivă și formativă ale filmului documentar despre artă sunt strâns legate de capacitatea acestuia de a informa și de a educa publicul. În timp ce funcția cognitivă are în vedere transmiterea de cunoștințe despre contextul istoric, tehnic și cultural al operelor de artă, funcția formativă contribuie la dezvoltarea gustului estetic și a sensibilității artistice a publicului. Aceste două funcții, îmbinate armonios, fac din filmul documentar un instrument esențial de educație culturală.

Prin prezentarea operelor de artă într-un context narativ și explicativ, documentarul nu doar informează, ci și stimulează spiritul critic al privitorului. Acesta este ghidat să analizeze, să compare și să aprecieze opera de artă dintr-o perspectivă mai profundă, dezvoltându-și astfel propria capacitate de interpretare și evaluare. Documentarul devine un mediu educațional dinamic, care contribuie nu doar la formarea unui public informat, ci și la creșterea unui nou val de creatori, inspirat de procesele artistice și tehnicile prezentate în filme.

Un exemplu de film care îndeplinește această funcție este *The Art of the Steal* (2009), regizat de Don Argott, care explorează controversile din jurul colecției de artă a lui Albert

C. Barnes. Filmul îmbină informații despre istoria artei cu aspecte politice și sociale, oferind spectatorilor o înțelegere profundă a modului în care arta poate fi influențată de forțele externe, cum ar fi banii și puterea. Documentarul nu doar că prezintă opere de artă, ci le pune într-un context social și istoric complex, oferind o perspectivă critică asupra valorificării patrimoniului artistic.

Din punct de vedere cognitiv, filmul documentar de artă contribuie semnificativ la educația spectatorului. Prin informațiile despre contexte istorice, stiluri și tehnici artistice, acest tip de film îmbogățește cunoștințele publicului. Dumitru Olarescu, în lucrarea sa, explică faptul că documentarele despre artă îndeplinesc un rol pedagogic [1 p. 137], formând percepția asupra operelor de artă și a artiștilor, facilitând accesul la concepte complexe și la interpretări estetice.

Prin expunerea la diferite forme și stiluri de artă, documentarul își asumă și un rol în formarea gustului artistic al spectatorului. Prin prezentarea diversității mișcărilor artistice și a modalităților de interpretare, documentarul îi oferă privitorului ocazia de a-și rafina percepțiile estetice și de a-și dezvolta propriile preferințe culturale. Vlad Leu sugerează că documentarele despre artă [3 p. 195] nu doar informează, ci și educă publicul, ajutându-l să aprecieze complexitatea și valoarea operelor prezentate

Funcția formativă a filmului documentar despre artă se manifestă prin capacitatea acestuia de a educa nu doar despre artă în sine, ci și despre valori esențiale, precum perseverența, creativitatea, respectul pentru tradiție și inovație, el contribuie la dezvoltarea spiritului critic al spectatorilor. Filmele documentare îndeplinesc această funcție în mod special atunci când oferă perspective detaliate asupra vieții și muncii artiștilor. Ele inspiră spectatorii să-și dezvolte propriile aptitudini și să privească arta ca pe un proces evolutiv, care implică atât talent, cât și efort continuu.

„După Gaston Diehl, filmul despre artă are o misiune educativă. El trebuie să „trezească percepția vizuală și să dezvolte conștiința și capacitatea de apreciere a spectatorului” [2 p. 115].

Documentarele care urmăresc artiști în timp ce își creează lucrările oferă spectatorilor o privire intimă asupra actului creativ, dezvăluind metodele și ideile din spatele fiecărui gest artistic. Aceasta nu doar că le oferă informații tehnice despre cum se realizează o operă de artă, dar îi și inspiră să-și dezvolte propria creativitate și să-și găsească stilul personal. Astfel, funcția formativă a filmului documentar devine un catalizator pentru activitatea creativă a publicului, stimulându-l să exploreze propriile abilități și potențiale artistice.

Funcția formativă a documentarului despre artă nu se limitează doar la modelarea gustului estetic sau la educarea spiritului critic, ci contribuie și la formarea unei identități culturale. Prin prezentarea unor lucrări de artă specifice unei anumite culturi sau tradiții, documentarele ajută la dezvoltarea unui sentiment de apartenență culturală. Spectatorii sunt expuși la valorile și simbolurile culturale reprezentative pentru o anumită regiune sau națiune, ceea ce contribuie la consolidarea identității lor culturale.

Democratizarea accesului la artă și păstrarea moștenirii artistice

Funcțiile de valorificare, propagare și conservare a imaginii sunt interconectate, contribuind la democratizarea accesului la artă și la păstrarea patrimoniului artistic pentru posteritate. Documentarele valorifică operele de artă, făcându-le accesibile unui public global prin canale media moderne precum platformele online, televiziunea și festivalurile de film, sporind astfel vizibilitatea și recunoașterea internațională a artiștilor.

Totodată, funcția de conservare a imaginii asigură păstrarea operelor într-un format durabil, ceea ce permite generațiilor viitoare să aibă acces la ele, chiar dacă lucrările originale se degradează sau dispar. Acest proces permite documentarelor să aducă arta din spațiile elitiste ale muzeelor și galeriilor exclusiviste în casele oamenilor, promovând accesul democratic la cultură și încurajând aprecierea și înțelegerea acesteia.

Documentarele joacă, de asemenea, un rol esențial în promovarea patrimoniului artistic, atât național, cât și internațional. Ele scot în evidență valoarea estetică și culturală a operelor, fie că sunt expuse în muzee celebre, fie că provin din colecții mai puțin cunoscute. Un exemplu notabil este documentarul *Rivers and Tides* (2001), regizat de Thomas Riedelsheimer, care documentează creațiile efemere ale artistului Andy Goldsworthy. Prin intermediul acestuia, lucrările artistului, realizate din materiale organice în locuri izolate, sunt aduse în fața unui public internațional, depășind barierele geografice și temporale. Astfel, filmul documentar devine un mijloc indispensabil pentru propagarea și valorizarea artei, contribuind la promovarea patrimoniului artistic și la asigurarea conservării acestuia pentru generațiile viitoare.

„Filmul despre artă contribuie la cunoașterea, studiul și propagarea artei, (...) fiind capabil să promoveze opere frumoase și să joace un rol excepțional în formarea gustului lumilor” [1 p. 136]. Documentarele despre artă joacă un rol crucial în valorificarea și propagarea operelor de artă, făcându-le accesibile unui public global. Acestea utilizează multiple platforme de distribuție – televiziune, internet, festivaluri de film – pentru a reduce barierele geografice și a facilita accesul la opere de artă care, altfel, ar fi limitat la spațiile fizice ale muzeelor sau galeriilor. Prin intermediul documentarelor, publicul are ocazia să

exploreze atât arta contemporană, cât și tradițională, indiferent de contextul cultural sau geografic în care aceasta a fost creată.

În multe cazuri, filmul documentar devine singura modalitate de a păstra o mărturie vizuală a unor lucrări care ar putea fi deteriorate, pierdute sau distruse. Astfel, funcția de valorificare și propagare este strâns legată de conservarea culturii vizuale, transformând documentarul într-un instrument indispensabil pentru educație, diseminare culturală și păstrarea patrimoniului artistic.

Alex Goldgraber, în lucrarea sa, subliniază că filmul documentar are un dublu rol de conservare și propagare, oferind o arhivă vizuală a operelor de artă și transmițându-le într-un format accesibil oricând și oriunde [5 p.280]. Acest lucru permite ca arta să fie valorificată nu doar în momentul prezent, ci și să fie transmisă mai departe, contribuind la conservarea patrimoniului cultural global. Aceste documentare creează un arhivaj vizual valoros, protejând momente efemere ale artei care altfel ar fi pierdute

Procesul de globalizare culturală este deosebit de important în contextul actual, în care schimbul de idei și valori între diferite culturi contribuie la creșterea înțelegerii reciproce și a dialogului intercultural. Este de amintit aici, printre multe alte filme de mare valoare, filmul *Aria*, regizor Vlad Druc, scenariul Dumitru Olărescu realizat în anul 2004, unde „au reușit să creeze o simbioză organică între destinul celebrei interprete și opera sa, prezentându-ne o arie dramatică, precum dramatică a fost și viața irepetabilei Primadone a Operei din Dresda, Berlin și Viena. (...) a fost un eveniment istoric, epocal, o erupție vulcanică, care a cutremurat spiritele și a trasat pe bolta cerească încă o culoare vie, irepetabilă, ce a completat curcubeul spiritual al neamului nostru, al culturii universale” [1 p. 333].

Un exemplu notabil este documentarul lui Ai Weiwei: *Never Sorry* (2012), care surprinde viața și activismul artistului chinez Ai Weiwei, conservând nu doar opera sa, ci și lupta sa politică împotriva cenzurii. Documentarele contribuie, de asemenea, la păstrarea imaginii originale a operelor, mai ales în cazul degradării sau restaurărilor greșite. Pe lângă înregistrarea lucrărilor în starea lor actuală, documentarele surprind și procesul de restaurare, oferind o arhivă detaliată a etapelor și transformărilor prin care trec operele. Astfel, filmul documentar devine un instrument indispensabil pentru protejarea și transmiterea patrimoniului artistic către generațiile viitoare

Funcțiile de valorificare, propagare și conservare a imaginii sunt strâns interconectate, contribuind la democratizarea accesului la artă și la păstrarea acesteia pentru posteritate. Documentarul valorifică operele de artă, făcându-le accesibile unui public global

și propagându-le prin canale media moderne, ceea ce sporește vizibilitatea și recunoașterea internațională a artiștilor.

Concluzii

Filmul documentar despre artă își demonstrează polifuncționalitatea prin multiplele roluri esențiale pe care le îndeplinește, de la funcția estetică și artistică, până la cele cognitive, formative, de valorificare, propagare și conservare a imaginii. Aceste funcții nu acționează izolat, ci se completează reciproc, oferind o perspectivă holistică asupra artei. Astfel, documentarul devine mai mult decât o simplă înregistrare vizuală, transformându-se într-o formă de artă autonomă, capabilă să creeze, să educe, să valorifice și să conserve.

În peisajul artistic contemporan, filmul documentar despre artă ocupă un loc central, oferind o abordare complexă a moștenirii artistice și culturale. Prin îmbinarea funcțiilor estetice, educative și de conservare, documentarul nu doar că face arta accesibilă unui public larg, ci și contribuie activ la perpetuarea și înțelegerea acesteia pentru generațiile viitoare. Astfel, filmul documentar despre artă devine un instrument indispensabil pentru prezentarea, valorificarea și păstrarea artei, consolidându-și statutul de formă de expresie culturală și artistică unică.

Prin estetica sa cinematografică, documentarul amplifică impactul vizual al operelor de artă; prin funcția artistică, le oferă o nouă viață creativă; prin funcțiile cognitive și formative, educă și modelează gustul estetic al publicului; iar prin funcțiile de valorificare, propagare și conservare, asigură că arta ajunge la un public global și este păstrată pentru viitor.

În concluzie, filmul documentar despre artă este un instrument esențial în peisajul cultural contemporan, care îndeplinește multiple funcții interconectate, toate contribuind la perpetuarea și valorizarea patrimoniului artistic global. Această sinteză între diversele funcții nu doar că asigură un impact imediat asupra publicului, ci și contribuie la protejerea și dezvoltarea continuă a artei, făcând-o accesibilă și relevantă pentru generațiile viitoare.

Referințe bibliografice

1. OLĂRESCU, D. *Hermeneutica filmului despre artă*. Chișinău: Epigraf, 2017.
2. BEHAR, N. *Filmul despre artă, arta despre artă*. București: UCIN, 2020.
3. LEU, VI. *Arta filmului documentar*. București: Editura Victor, 2011.
4. DAMIAN, L. *Filmul documentar: despre documentar... încă ceva în plus...* București: Editura Tehnică, 2003.
5. GOLDGRABER, AI. *Estetica Realității în Filmul Documentar și Filmul de Nonfictiune*. București: UCIN, 2019.
6. BONDEBJERG, I. *Documentary and Cognitive Theory: Narrative, Emotion and Memory*. In: *Media and Communication*. 2014, nr. 2 (1), pp.13–22.